

Д. П. Мельничук,
к. е. н., доц.
Ю. В. Богоявленська,
к. е. н.

Житомирський державний технологічний університет

ЗАЙНЯТІСТЬ МОЛОДІ В УКРАЇНІ: СТАН, АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРІОРИТЕТНІ КРОКИ

Проаналізовано стан і розкрито проблеми зайнятості молоді в Україні. Встановлено залежність дієвості економіко-правового забезпечення з рівнем молодіжної зайнятості. Обґрунтовано доцільність розробки легітимних процедур як на державному, так і на місцевому рівнях влади задля досягнення задовільного рівня зайнятості молоді. Визначено актуальні завдання та запропоновано конкретні кроки щодо підвищення рівня зайнятості цієї категорії економічно активного населення.

The condition is analyzed and the problems of Ukrainian youth's employment are considered. Dependence of effectiveness of economic-legal maintenance and youths' employment level is established. The expediency of maintenance of working out legitimate procedures for a satisfactory youth' employment level achievement at the state and local authority levels is proved. Actual tasks are defined and concrete steps concerning employment level increase of this category of the economically active population are offered.

Ключові слова: молодь, економічно активне населення, зайнятість молоді, державні програми підтримки молоді.

Вступ. Серед безлічі факторів і обставин, що обумовлюють майбутнє будь-якої держави, найвпливовішими можна вважати ті, які безпосередньо пов'язані із зайнятістю молоді. Жодні політичні, технологічні, соціальні чи економічні завдання не можуть бути реалізовані у довготривалій перспективі без залучення трудового потенціалу молодого покоління, яке завжди виступає носієм найпрогресивнішого людського капіталу, сформованого в системі освіти, сімейного виховання та суспільної взаємодії. Необхідно пам'ятати, що неефективне управління зайнятістю молоді протягом більш-менш тривалого періоду, може призвести до загальної соціально-економічної та суспільно-політичної кризи у недалекому майбутньому, коли саме від цього прошарку працездатних осіб буде залежати і трудове виховання прийдешніх поколінь, і забезпечення життєдіяльності непрацюючого населення. Будучи незатребуваною в свій час, фактично маргенолізована група нещодавніх молодих фахівців навряд зможе впоратися з такими складними завданнями. Тому від того, наскільки ефективно буде розв'язано проблеми працевлаштування молоді, сьогодні залежатиме і майбутнє України вцілому.

Варто зазначити, що поряд із такими стратегічно орієнтованими аспектами теми існують і набагато банальніші, які є широко відомими, проте досі невирішеними. Мова йде про ігнорування пріоритетів, пов'язаних із поточним застосуванням трудового потенціалу молоді, внаслідок чого формуються два найважливіші для суспільства результати: з одного боку, це створення національного продукту, а з другого – примноження національного людського капіталу. Обидві величини мають вартісний вираз і, без сумніву, вимагають першочергової уваги з боку держави. В іншому випадку, мова йтиме про занепад української економіки та «бюджет проїдання», втрату людського капіталу, як того активу, що сформований внаслідок інвестицій за домінуючої ролі української освітньої системи. Остання, до речі, вимагає негайного дослідження на предмет витрат та втрат, що пов'язані з її функціонуванням. Адже не секрет, що неефективна освіта обкрадає державу тричі: перший раз, коли витрачає освітянські кошти дарма, вдруге – коли спричиняє необхідність оплати трудової бездіяльності та перенавчання непрацевлаштованих (зайвих на ринку праці) фахівців, і втретє – внаслідок сприяння недовикористанню ресурсу праці, що в умовах катастрофічного старіння населення України є занадто дорогою та неприпустимою помилкою. Можна переконливо стверджувати, що саме руйнація освітнього середовища, що і спостерігається сьогодні внаслідок застосування західних рецептів модернізації освіти, не лише не сприяє розв'язанню проблем зайнятості молоді, а й, власне, великою мірою обумовлює їх. Тому вивчення проблематики зайнятості населення має відбуватися у щільному взаємозв'язку із дослідженням перспектив реформації освітньої сфери, адже молоді фахівці є ні хто інші, як продукт освіти, яка або сформувала сучасні знання, мотивацію, впевненість у власних силах, або ж ні. Яка або потенційно адаптувала молодого фахівця до жорстких реалій ринку праці, або приречла його на професійну безвихідь, викинувши на узбіччя професійної долі. Відповідно, на ретельну увагу заслуговує проблема підготовки випускників освітніх закладів до працевлаштування, адже у конкурентній боротьбі з працівниками більш досвідчених вікових груп вони, як правило, зазнають нищівної поразки, що знову-таки загострює проблематику молодіжної зайнятості та вимагає негайного державного впливу задля подолання існуючих дисбалансів.

Варто зазначити, що проблематика зайнятості молоді не є новою. Питання залучення у сферу суспільно-корисної праці найбільш продуктивної складової суспільства здавна привертала увагу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, що зумовило досить велику кількість наукових праць, які містять ґрунтовні розробки та пропозиції щодо раціоналізації механізму управління молодіжною зайнятістю. Проте, змінюється час, а з ним і пріоритети. Багато з підходів втрачають актуальність, а дієвість колишніх механізмів виявляється сумнівною. Саме тому, розглядаючи питання соціально-трудова сфери, важливо розуміти значення вчасного оновлення науково-теоретичного базису в цілях розробки адекватних часу практичних заходів.

Безумовно, це стосується і зайнятості молоді. Адже не вимагає якихось окремих доведень той факт, що нинішні молоді люди є якісно іншими у своєму розумінні власної ролі та місця в українському суспільстві. Останнє, до речі, не

занадто втішається своїм майбутнім і веде мову про генерацію де в чому амбітних та відособлених, з мінімальним рівнем розвитку фізичного та патріотичного потенціалу, з великими запитами та сподіваннями молодих людей. «Егоїстом бути легко» – ось девіз сьогодення, той лозунг, на якому виховується сучасне покоління, від якого держава очікує самовідданої праці. Може й дочекається, якщо надалі не буде самоусуватися від таких болючих і нагальних проблем, які день за днем загострюються в межах молодіжного сегменту ринку робочої сили.

Науковці, як правило, є більш стриманими в оцінках якісних характеристик молоді. Адже розуміють – що та є ані гіршою, ані кращою – вона просто інша, а це вимагає застосування і якісно інших методик виховання, профорієнтації, навчання та залучення у сферу суспільно корисної праці. Розуміють науковці і те, що ознакою перспективності української молоді є і та зростаюча зацікавленість у послугах на її працю, яка виявляється з боку іноземних роботодавців.

Так, Л. Мерляк, аналізуючи проблему молодіжної зайнятості, акцентує увагу на тому, що відповідний сегмент ринку праці в Україні був і залишається привабливим для роботодавців з близького та далекого зарубіжжя, які відбирають найбільш перспективних та орієнтованих на кар'єру молодих спеціалістів. Внаслідок цього національний ринок праці задихається від нестачі фахівців – при надлишку пропозицій від «тих, хто має дипломи про вищу освіту». Відповідно, за словами аналітика, складається враження, що наші чиновники не розуміють, що неухага до проблем молодіжної зайнятості на десятки років знекровлює економіку країни [1, с. 56].

Проте, на думку авторів, масштаби піднятої у [1] проблеми набагато ширші, адже поряд із, так би мовити, легальним вимиванням трудового потенціалу, сьогодні значно активізувався і нелегальний трудовий міграційний рух. Внаслідок чого на додачу до втрати високоосвічених та перспективних випускників ВНЗ Україна залишається і без кваліфікованих робітничих кадрів, або ж, врешті-решт, просто фізично здорової молоді, яка працюватиме на користь інших держав, задовольняючись долею нелегальних заробітчан.

Так, за оцінками О. Позняка, кількість трудових мігрантів сьогодні знаходиться в межах від 2,0 до 2,7 млн осіб (і це далеко не найбільш песимістичні оцінки). Особливо ж активно занурюються у процеси трудової міграції особи віком 25–29 років [2, с. 16]. Звісно, це певним чином знімає гостроту питання працевлаштування молоді в Україні, проте такий підхід до розв'язання проблем зайнятості, ще багато років позбавлятиме державу від такого бажаного і так багатьма обіцяного сталого економічного розвитку. І якщо, наприклад, Івано-Франківська область вже сьогодні визнається «заробітчанською ковальнею» для країн Західної Європи [3, с. 53], то чи не перетвориться на таку «ковальню» вся Україна завтра? Пригадаймо причину занепаду переважної більшості українських сіл – з них виїхала молодь. То ж поміркуймо поза сторінками цієї роботи про те, що чекає на Україну без її молоді, прикладів для таких висновків достатньо.

Заради справедливості зазначимо, що частка високоосвічених заробітчан в загальній сукупності молодіжної трудової міграції невисока. Більшість складають ті, чий знання та трудові навички просто не знайшли застосування на батьківщині. А тому, ситуація, коли немотивовані викладачі вчать немотивованих, орієнтованих на отримання «папірця» про освіту студентів, є парадоксальною та вимагає негайних дій з боку держави.

Сьогодні роботодавці зустрічаються з неабиякими труднощами в процесі пошуку гідного кандидата на працевлаштування. З другого боку, гострою є проблема отримання молодими спеціалістами першого трудового досвіду, або ж хоча б першого пристойного запису у трудовій книжці в умовах, коли роботодавці ще не готові витратити час і кошти на перенавчання під свої запити «дипломованих» спеціалістів. Так, за словами О. Зволинського, проблеми, коли роботодавці мають буквально стояти в черзі за кожною більш-менш освіченою людиною, обумовлюються, в тому числі, і невідповідністю освітніх програм потребам бізнесу [4, с. 62]. Проте, як освіті наздогнати і задовольнити такі мінливі потреби бізнесу? Відповідь напрошується сама собою – система освіти має бути гнучкою та адаптивною, орієнтованою на ринок праці, і передусім – на його молодіжний сегмент. Затеоретизована, відірвана від господарських потреб освіта – камінь спотикання на шляху до розв'язання проблем молодіжної зайнятості, а відтак і українського майбутнього загалом.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз стану та розкриття проблеми зайнятості молоді в Україні, а також розробка пропозицій щодо підвищення рівня зайнятості цієї найбільш продуктивної частини економічно активного населення держави.

Методологія. Теоретичною і методологічною основою дослідження виступили наукові постулати пізнання різних соціально-економічних явищ і процесів у безперервному розвитку і взаємозв'язку, а також об'єктивні закони економіки, законодавчі та нормативні акти України.

У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема монографічний метод використано для визначення сутності зайнятості молоді, її змісту та структури. Логіко-конструктивний метод, структурування, узагальнення застосовані для дослідження правових засад забезпечення матеріального добробуту цієї категорії населення. Методи демографічної статистики та статистико-економічні методи використані для оцінки абсолютних та відносних середньорічних показників економічної активності населення, зайнятості молоді та безробіття.

Результати дослідження. Як правило, молодь, маючи розвинені фізичні й прогресивні інтелектуальні здібності, може виробляти матеріальні блага та надавати послуги з більшою продуктивністю, ніж на це спроможні представники інших вікових груп. Ця теза підтверджується практикою управління, адже починаючи з 1993–1994 рр. однією з обов'язкових умов призначення провідних спеціалістів на посади топ-менеджерів стала їх належність до вікової групи «до 45 років». А з 1998 р., верхня вікова межа управлінців почала становити 40 років, що значною мірою було зумовлено стрімким розвитком комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, створенням спільних підприємств, лібералізацією відносин власності.

Подальша «оптимізація» вікових меж віднайшла відображення й у вітчизняному законодавстві. Так, у 2004 р. в Україні молоддю почали вважати людей віком від 14 до 35 років [5]. До ухвалення відповідного законопроекту Верховною Радою України молоддю вважалися люди віком 14–28 років. [6].

Зазначене розширення вікових меж дозволило на загальнонаціональному рівні ухвалити низку державних програм щодо забезпечення матеріального добробуту молоді, що, водночас, передбачали необхідність зайнятості цієї категорії населення задля уможливлення реалізації процедур за прийнятими програмами. Зокрема, найважливішими з них виступили:

Програма підтримки молоді на 2004–2008 р. Програма сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні, Програма надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла тощо.

Зокрема, загальнодержавна Програма підтримки молоді на 2004–2008 р., реалізація якої завершується у поточному році [7], припускає забезпечення передумов продуктивної зайнятості у молодіжному сегменті ринку праці. Проаналізувавши хід її виконання та результативність в частині забезпечення зайнятості молоді, можемо визначити, які з її підпунктів відшукали практичне втілення, а які потребують подальшого доопрацювання. Констатуємо, що за останні п'ять років положення пп. 1 розділу 3 [7] виконані лише частково, а саме: в частині розробки та впровадження механізму отримання першого робочого місця випускниками професійно-технічних або вищих навчальних закладів: схвалено Парламентом внесення змін у [8, ст. 5, п. 2] щодо бронювання підприємствами (об'єднаннями), установами і організаціями незалежно від форм власності та організаційних форм з чисельністю працюючих понад 20 осіб до 5 відсотків загальної кількості робочих місць (у тому числі з гнучкими формами зайнятості) для зазначеної групи молоді [9]; ухвалено [10] (проте, на 2006 і 2007 роки дія цього закону була призупинена); затверджено [11]. Відносно ж забезпечення зайнятості та розвитку підприємницької діяльності молоді, то виконаним є положення щодо нормативно-правового, фінансового та організаційного забезпечення вторинної зайнятості молоді, діяльності молодіжних трудових загонів [12].

У свою чергу, Програма сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні зорієнтована на створення молодіжних центрів праці, надання гарантій забезпечення першого робочого місця та зайнятості, соціального партнерства¹, гарантій права працевздатної молоді на працю, у тому числі згаданого вище першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби тощо.

У тому числі окрема увага приділяється державній підтримці та сприянню розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді (зокрема шляхом створення молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, надання інформаційно-консультаційної допомоги, довгострокових пільгових кредитів, пільгової оплати за реєстрацію СПД, виробничих приміщень, страхування комерційного ризику).

Таким чином, держава на законодавчому рівні розробила та ухвалила механізми, які:

- по-перше, стимулювали б молодь до легалізації праці через її переведення із тінювого сектору економіки;
- по-друге, сприяли б поступовому зменшенню обсягів нелегальної зовнішньої трудової міграції;
- по-третє, стимулювали б молодь у рівній мірі до занять як інтелектуальною, так і фізичною працею.

Відтак, можемо визначити, що в Україні триває робота із забезпечення підвищення рівня зайнятості економічно активного населення віком 15–70 років вцілому та розширення сфери застосування праці шляхом створення нових робочих місць, зокрема для молоді. Проте, повільність бажаних змін у сфері молодіжної зайнятості обумовлюється невідпрацьованістю організаційного механізму впровадження нормативно-правових актів в управлінську та економічну практику.

Проаналізуємо соціально-економічні передумови розробки відповідних програм та наслідки їх реалізації. Як свідчать офіційні статистичні дані, чисельність і економічно активного, і зайнятого населення в Україні збільшується при загальній тенденції скорочення населення (приріст – 0,68 та 3,67 % відповідно, темп скорочення – 3,40 %) [14]. Так, чисельність зайнятого населення віком 15–70 років у 2003 р. становила 20,16 млн осіб (90,93 % чисельності економічно активного населення або 42,00 % чисельності населення країни) [15, с. 327, 354]; у 2007 р. ці показники становили 20,90 млн осіб або 93,64 та 45,07 % відповідно [16].

В цілому по Україні станом на 01.01.2008 р. найвищі показники рівня економічної активності та рівня зайнятості зафіксовано у м. Києві – 66,5 та 64,4 % відповідно, а найнижчі в Івано-Франківській та Тернопільській областях – 57,4 та 52,7 % відповідно.

За допомогою емпіричних даних можемо верифікувати тезу щодо поступальної дієвості Програм, що розробляються для забезпечення належного рівня зайнятості молоді.

Вцілому кількість економічно активної молоді у 2007 році становила 8,74 млн осіб, з них міської – 6,15 млн осіб, сільської – 2,59 млн осіб; зайнятої молоді – 7,98 млн осіб, з них міської – 5,59 млн осіб, сільської – 2,39 млн осіб [17, с. 58]; а у 2003 р. кількість економічно активної молоді становила 8,42 млн осіб, з них міської – 5,94 млн осіб, сільської – 2,48 млн осіб; зайнятої молоді – 7,41 млн осіб, з них міської – 5,17 млн осіб, сільської – 2,24 млн осіб [17, с. 132]. Дані щодо рівня економічної активності, зайнятості та безробіття молоді у базовому та звітному роках наведено у табл. 1.

Таблиця 1. Рівень економічної активності, зайнятості та безробіття молоді у 2003–2007 рр.

Вікові групи населення	Рівень економічної активності, у відсотках				Рівень зайнятості, у відсотках				Рівень безробіття, у відсотках			
	Міське насел.		Сільське насел.		Міське насел.		Сільське насел.		Міське насел.		Сільське насел.	
	2003	2007	2003	2007	2003	2007	2003	2007	2003	2007	2003	2007
Всього	62,9	61,6	59,5	65,1	56,6	57,4	55,4	61,5	9,9	6,8	7,0	5,4
у т. ч. за віковими групами: 15–24 роки	36,5	39,5	41,5	47,1	30,0	34,2	35,5	42,3	17,7	13,6	14,3	10,2
25–29 років	85,2	83,2	78,0	79,4	75,6	77,3	72,3	74,4	11,3	7,1	7,4	6,2

¹ У тому числі див. [13]. – прим. авт.

30–34 роки	86,9	85,0	82,7	83,0	78,5	79,4	76,4	78,4	9,7	6,6	7,6	5,5
------------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----	-----	-----	-----

Джерело: складено авторами на підставі [17, с. 58, 133, 136, 138].

Як можемо встановити за даними таблиці 1, незважаючи на меншу питому вагу сільської молоді і у структурі економічно активної молоді, і у структурі зайнятості, рівні її економічної активності та зайнятості набагато більші, ніж міської (при сталому зростанні відповідних показників обох груп). Хоча в ухвалених законодавчих і нормативно-правових актах належного рівня уваги сільській молоді не приділено. Відтак, вона більше розраховує в своїй успішності на власні сили, аніж на владну підтримку.

Окремо варто проаналізувати ситуацію із зайнятістю молоді у неформальному секторі економіки (табл. 2).

Таблиця 2. Населення, зайняте у неформальному секторі економіки за статтю, місцем проживання та віковими групами у 2007 р., млн осіб

Групи населення	Всього	У тому числі молодь (15–35 років)	У тому числі молодь за віковими групами		
			15–24 роки	25–29 років	30–34 роки
Все населення	4,66	1,73	0,79	0,48	0,46
Жінки	2,26	0,76	0,35	0,20	0,21
Чоловіки	2,40	0,98	0,45	0,28	0,25
Міське населення	1,32	0,57	0,23	0,18	0,16
Сільське населення	3,34	1,16	0,57	0,30	0,29

Джерело: складено авторами на підставі [17, с. 95].

Зазначимо, що питома вага молоді у відповідній віковій групі серед населення, зайнятого у неформальному секторі економіки, становить: 29,3 % (15–24 р.), 18,5 % (25–29 р.) та 17,6 % (30–34 р.); це, переважно, представники чоловічої статі.

Таким чином, можемо встановити, що 37,40 % населення, зайнятого у неформальному секторі економіки, є молоддю. Ця тенденція засвідчує недовість розроблених процедур щодо реалізації молодіжних Програм, зокрема у сфері зайнятості.

Крім того, значна частина молоді перебуває на обліку в державній службі зайнятості. У 2007 р. її частка становила 23,20 % кількості зареєстрованих безробітних громадян, або ж 0,15 млн осіб. Також серед молоді спостерігається постійний масштабний міграційний вплив, що негативно відображається на демографічних показниках (зокрема, народжуваності, статеві-віковому складі населення тощо).

Загалом, за результатами проведеного дослідження встановлено, що на поточний момент в розрізі теми роботи актуальними є наступні завдання:

- забезпечення необхідних стартових можливостей для працевлаштування та підприємницької діяльності молоді;
- гарантування гідних умов соціального становлення і розвитку молоді в Україні;
- сприяння професійній орієнтації та здобуттю якісної освіти відповідно до вимог ринку праці;
- практична реалізація принципів соціального партнерства, зокрема за участю молодіжних громадських організацій;
- фінансування відповідних програм на державному та місцевому рівнях.

Реалізація цих пріоритетів державного управління створить достатній фундамент для подолання проблем у сфері молодіжної зайнятості, що сприятиме усталенню позитивних тенденцій як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях.

Висновки. Таким чином, пріоритетними для України мають стати такі кроки задля забезпечення задовільного рівня зайнятості молоді:

- 1) активно сприяти підвищенню ефективності реалізації державної молодіжної політики щодо зайнятості;
  - 2) передбачати у проекті Державного бюджету України та місцевих бюджетах видатки на розвиток і реалізацію молодіжних програм зайнятості, у тому числі з урахуванням процедур кредитування, субвентування, дотування, спрощення оподаткування роботодавців, що забезпечують молодь робочими місцями;
  - 3) розвивати інтелектуально-інноваційний потенціал молоді відповідно до тенденцій на ринку праці з одночасною мінімізацією показника зовнішньої трудової міграції української молоді;
  - 4) залучати молодь до розробки та реалізації концептуальних положень соціального партнерства;
  - 5) гарантувати умови для розвитку підприємницької діяльності молоді, а також сфери вторинної зайнятості;
  - 6) забезпечувати відкритість, доступність інформації щодо проблем зайнятості молоді.
- Наукова новизна результатів дослідження полягає в такому:
- уточнено роль оптимізації молодіжної зайнятості в процесі забезпечення стратегічних пріоритетів у сфері розвитку людського капіталу;
  - конкретизовано напрямки щодо підвищення рівня зайнятості молоді в цілях створення передумов для забезпечення сталого економічного розвитку держави.

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що вивчення молодіжної зайнятості має становити інтерес не лише окремих науковців, але й управлінців різних рівнів владної піраміди. Запропоновані механізми, що характеризуватимуться науковою новизною, теоретичним та прикладним значенням, повинні віднайти практичне застосування, що сприятиме, з одного боку, забезпеченню гідного рівня зайнятості молоді, а з другого – оптимізації витрат бюджетних ресурсів на відповідні заходи. Визначені в роботі напрями мають перспективи подальших наукових розробок.

Література

1. Мерляк Л. Молодежная занятость – резервы рынка труда в Украине? / Л. Мерляк // Менеджер по персоналу. – 2008. – № 5. – С. 56–60. – Библиогр.: с. 60.
2. Позняк О. Внешние трудовые миграции в Украине / О. Позняк // Менеджер по персоналу. – 2008. – № 10. – С. 16–20. – Библиогр.: с. 20.

3. Заробитчанская кузница // Бизнес. – 2008. – № 37. – С. 53–54.
4. Крайне профессионально // Бизнес. – 2008. – № 38. – С. 62–65.
5. Про внесення змін до статті 1 Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”: Закон України № 1659-IV від 23.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України від 16.07.2004. – 2004. – № 29. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 2004.
6. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України № 2998-XII від 05.02.1993 р. // Відомості Верховної Ради України від 20.04.1993. – 1993. – № 16. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 1993.
7. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки: Закон України № 1281-IV від 18.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України від 16.07.2004. – 2004. – № 29. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами. / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 2004.
8. Про зайнятість населення: Закон України № 803-XII від 01.03.1999 р. // Відомості Верховної Ради України від 02.04.1991. – 1991. – № 14. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 1991.
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення працевлаштування молоді: Закон України № 2429-IV від 01.03.2005 р. // Відомості Верховної Ради України від 01.04.2005. – 2005. – № 13. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами. / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 2005.
10. Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю: Закон України № 2150-IV від 04.11.2004 р. // Відомості Верховної Ради України від 14.01.2005. – 2005. – № 2. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 2005.
11. Про затвердження Порядку та строків надання дотації роботодавцю для забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 82 від 25.02.2008 р. // Офіційний вісник України від 04.04.2008. – 2008. – № 23. – (Офіц. вид.: Міністерство юстиції України, Головне державне об’єднання правової інформації та пропаганди правових знань Міністерства юстиції України). – К.: Вид-во «Логос», 2008.
12. Про внесення змін до Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні молоді”: Закон України № 3142-IV від 29.11.2005 р. // Відомості Верховної Ради України від 24.02.2006. – 2006. – № 8. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 2004.
13. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України № 281-XIV від 01.12.1998 р. // Відомості Верховної Ради України від 07.01.1999. – 2004. – № 1. – (Офіц. вид.: Щотижневий нормат. бюл. укр. та рос. мовами / Верховна Рада України). – К.: Парламентське видавництво, 1999.
14. Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім’ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла: Постанова Кабінету Міністрів України № 584 від 29.05.2001 р. // Офіційний вісник України від 15.06.2001. – 2001. – № 22. – (Офіц. вид.: Міністерство юстиції України, Головне державне об’єднання правової інформації та пропаганди правових знань Міністерства юстиції України). – К.: Вид-во «Логос», 2001.
15. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. Осауленка Олександра Григоровича; Державний комітет статистики України. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Частина 1. – 511 с.
16. Про затвердження плану дій щодо реалізації в 2007–2008 роках Основних напрямів проведення державної політики зайнятості на період до 2009 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 156-р від 13.04.2007 р. // Офіційний вісник України від 27.04.2007. – 2007. – № 28. – (Офіц. вид.: Міністерство юстиції України, Головне державне об’єднання правової інформації та пропаганди правових знань Міністерства юстиції України). – К.: Вид-во «Логос», 2007.
17. Економічна активність населення України 2007: статистичний збірник / Державний комітет статистики України: № 09/1–18/248 від 21.07.2008 р. – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – 224 с.